

Γ'.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΗΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗΝ ΤΥΡΟΥ ΚΥΝΟΥΡΙΑΣ

(28 ΙΟΥΛ. — 8 ΑΥΓ. 1964)

ΥΠΟ ΚΩΝΣΤ. ΡΩΜΑΙΟΥ

Ἡ περιοχή τοῦ Τυροῦ τῆς Τσακωνίας περιλαμβάνει τρία μικρὰ χωρία, Τυρόν, Σαπουνακεία, Παραλίαν Τυροῦ, εἶναι δὲ περικλειστος ἔνεκα τῶν πέριξ ἀποκρήμων ὄρεινῶν ὄγκων, σχηματίζουσα ἡμικύκλιον ἐλαιοφόρου περιοχῆς, ἡ ὁποία μέχρις ἐσχάτων ἦτο τελείως σχεδὸν ἀποκεκομμένη ἐκ τοῦ ὑπολοίτου κόσμου. Ἀκριβῶς δι' αὐτὴν τὴν ἐπὶ χιλιετηρίδας ἀπομόνωσιν ἔχει διατηρηθῆ καὶ ὀμιλεῖται ἐκεῖ ἡ τσακωνικὴ διάλεκτος, γνησίᾳ θυγάτηρ τῆς ἀρχαίας δωρικῆς. Ὅσακις ἤκουον τοὺς ἐντοπίους νὰ ὀμιλοῦν μεταξύ των τὴν ἀρχαίαν καὶ πάτριον διάλεκτον, ἠσθανόμην ὡς ξένος εὐρισκόμενος εἰς χώραν ξένην καὶ ἀκούων γλῶσσαν ξένην.

Ἄτυχῶς ὁ χρόνος μεταβάσεώς μου (κατ' Αὐγούστον μῆνα) δὲν ἦτο ὁ κατάλληλος διὰ μίαν τοιαύτην ἀποστολήν, διότι κατὰ τὸ θέρος τὸ πλεῖστον τῶν κατοίκων, — καὶ τὸ καταλληλότερον διὰ τὴν παροχὴν λαογραφικῶν πληροφοριῶν, — ἀπέρχεται εἰς ποιμενικὰς καὶ γεωργικὰς καλύβας, αἵτινες ἀπέχουν, καὶ ἐκ τοῦ χωρίου, καὶ μεταξύ των, περὶ τὰς τρεῖς ὥρας πορείας. Κατόπιν τούτου περιορίσθη εἰς τὴν συλλογὴν ὑλικοῦ ἀναφερομένου κυρίως εἰς ἔθιμα λατρευτικά, γαμήλια καὶ τελευτῆς, καὶ ἐπίσης εἰς πληροφορίας σχετικὰς μὲ τοὺς χοροὺς τῆς Τσακωνίας καὶ μὲ τὸ θέμα τῆς μορφῆς τῶν δημοτικῶν ἔσμάτων, τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν περιοχὴν ἐκείνην. Τὸ συγκεντρωθὲν οὕτω λαογραφικὸν ὑλικὸν εἶναι μὲν μικρὸν εἰς ποσότητα (σελίδες χειρογρ. 40), ἔχει ὅμως εἰδικὴν σημασίαν διὰ τὴν ἔρευναν ἀρχαϊκῶν στοιχείων τοῦ βίου, ὡς τοῦτο θέλει δειχθῆ εἰς ἐτοιμαζομένην σχετικὴν μελέτην, ἡ ὁποία θὰ δημοσιευθῆ συντόμως.

Γενικώτεροι παρατηρήσεις, σχετικαὶ μὲ τὴν διενεργηθεῖσαν ἀποστολήν, εἶναι αἱ ἐπόμεναι :

1) Ἐθιμα λατρευτικά, γαμήλια καὶ τελευτῆς. Σημαντικὴν ἰδιορρυθμίαν παρέτήρησα εἰς τὰ ἔθιμα τοῦ γάμου, ὅπου, ὡς θὰ φανῆ εἰς τὴν ἐτοιμαζομένην πρὸς δημοσίευσιν μελέτην, ἰδιάζοντα ρόλον ἀσκοῦν πρῶτον ἡ ἱερότης τοῦ οἰκογενειακοῦ πυρὸς κατὰ τὰς ὥρας τῶν διαπραγματεύσεων διὰ τὸ συνοικέσιον, δεύτερον ἡ εἰδικὴ τελετὴ κατὰ τὴν εἴσοδον τῆς νύμφης εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ, ὅποτε δύο ἀντίθετα ἡμιχόρια συναγωνίζονται πρὸς ἄλληλα ἐπὶ ἡμίωρον καὶ πλέον δι' ἔσμάτων,

καὶ τρίτον ἢ περιέργος ἀλλὰ σπουδαιοτάτη «χορευτικὴ χειραψία» γαμβροῦ καὶ νύμφης κατὰ τὸν περὶ τὸ μεσονύκτιον χορὸν τοῦ γάμου. Ἰδιαιτέραν ἐπίσης ἐντύπωσιν προξενοῦν δύο νεκρικὰ ἔθιμα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἐν ἀναφέρεται εἰς τὸν τρόπον τοῦ θρήνου τοῦ νεκροῦ διὰ διαλόγου μεταξὺ τῆς κορυφαίας μοιρολογιστρίας καὶ τοῦ ἡμιχορίου τῶν λοιπῶν γυναικῶν, τὸ ἕτερον δὲ εἰς τὸν τρόπον τῆς ταφῆς τοῦ νεκροῦ ὁμοῦ μὲ φύλλα ἐλαίας, δάφνης καὶ μυρτιάς. Καὶ περὶ τούτων θέλει γίνεαι εἰδικὸς λόγος εἰς προσεχῆς δημοσίευμα.

Ὡς πρὸς τὰ λατρευτικὰ ἔθιμα, χαρακτηριστικὸς εἶναι εἰς τὸν Τυρὸν καὶ ὁ τρόπος τῆς ἐξελίξεως καὶ τῆς προσαρμογῆς μερικῶν ἐξ αὐτῶν. Ἐκ τῶν παρατιθεμένων κατωτέρω δύο πληροφοριῶν, εἰς τὴν πρώτην βεβαιοῦται ὅτι ἡ συνηθισμένη κατὰ τὴν πανήγυριν ἑορταζομένου Ἁγίου τελεστικὴ ζύγισις τῶν ἑορταστῶν ἰδίως τῶν παιδιῶν, ἐξελίσσεται εἰς συμβατικὴν προᾶξιν ἀπλῆς ἐπαφῆς τοῦ παιδιοῦ μὲ τὸν πρὸς ζύγισιν μεταφερθέντα στατήρα. Οὕτω τὸ κύριον ἐπεισόδιον τῆς πραγματικῆς ζυγίσεως παρεμερίσθη, παρέμεινε δὲ μόνον ἡ ἐκφώνησις ἑνὸς μεγάλου ἀριθμοῦ, δηλοῦντος μυθικὸν σωματικὸν βάρος. Αὕτη μαρτυρεῖ ὅτι ζύγισις προσεκτικὴ ἐγένετο ἄλλοτε, καὶ ἐπίσης ὅτι τὸ βάρος διὰ τὰ παιδιά θεωρεῖται δηλωτικὸν ὑγείας καὶ σφρίγγου: «*Στὸν Ἁπάνου Τυρὸ εἶναι δύο γειτονιές, καὶ στὴν ἀπάνου γειτονιὰ γιορτάζει ἡ Παναγία τὸ Δεκαπενταῖγουστο. Ἐκεῖ τὰ παλιὰ χρόνια εἶχαν ἓνα καντάρι καὶ τὸ ἔδεναν σὲ μιὰν ἐλιά καὶ πήγαιναν οἱ πατεράδες τὰ μικρὰ παιδιά, ἀκουμποῦσαν ἐκεῖνα τὸ χέρι τους στὸ καντάρι καὶ φώναζε κάποιος: «—Χίλιες ὀκάδες! —Δυὸ χιλιάδες ὀκάδες!» Τάχα διὸ ζυγίστηκε τὸ παιδί καὶ βρέθηκε ὄχι ἀστενιάρικο ἀλλὰ θεόβαρο καὶ σκαστὸ ἀπὸ ὑγεία. Πλήρῳνε ἔπειτα ὁ πατέρας μιὰ δραχμὴ γιὰ τὴν Παναγία. Αὐτὸ γινότανε γιὰ τὴν ὑγεία. Τὸ ἔχανε ἔθιμο ἐκεῖνη τὴ μέρα» (χειρόγρ. σελ. 16).*

Ἡ δευτέρα μαρτυρία ἀναφέρεται εἰς περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν ἀβάπτιστον βρέφος ἀφιεροῦται εἰς τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας, ἀπὸ ἐκεῖ δὲ τὸ βρέφος παραλαμβάνεται παρὰ τοῦ πρώτου παρατυχόντος, ὁ ὁποῖος καὶ ὀφείλει νὰ τοῦ γίνῃ ἀνάδοχος. Τὸ λατρευτικὸν τοῦτο ἔθιμον εἶναι βεβαίως πανελλήνιον, εἰς τὸν Τυρὸν ὅμως ἐπενοήθη, ὡς πρὸς τὴν διαδικασίαν τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ μέλλοντος ἀναδόχου, νέος καὶ προσοδοφόρος τρόπος ἀνιχνεύσεως τῆς προτιμῆσεως τοῦ Θεοῦ. «*Παλιὰ εἶχαν τὸ ἔθιμο καὶ τάζανε τὸ παιδί νὰ τὸ ρίζουνε στὴν Παναγία, στὴν εἰκόνα της. Οἱ γυναῖκες εἶχανε πόνους, δὲν ἔνοιωθαν καλά καὶ λέγανε: «Παναγία μου, νὰ γεννήσω καλά καὶ νὰ τὸ ρίξω στὴν εἰκόνα σου!» Τότες, ὅποιος τὸ ἄρπαζε πρώτος τὸ παιδί, ἐκεῖνος τὸ βάφτιζε. Γινόταν ὁμως σκοτωμὸς, ἄλλος ἄρπαζε τὴ σκουφία τοῦ παιδιοῦ, ἄλλος τὸ ποδαράκι του. Γιὰ νὰ μὴν τὰ ξεσκίσουν καμιὰ ὥρα τὰ μικρὰ παιδιά, τώρα καὶ ἀρκετὰ χρόνια τί βρῆκανε καὶ κάμανε; Γράφουν ὀνόματα καὶ*

πληρώνει ὁ καθένας ἀπὸ μιᾶ δραχμῆ τὸ ὄνομα. Πολλοὶ παίρνουν πολλοὺς τέτοιους κλήρους μὲ τ' ὄνομά τους, ἅμα θέλουν νὰ τοὺς τύχη αὐτουμένων νὰ βαφτίσουν τὸ παιδί. Καὶ τὰ λεφτὰ πηγαίνουν στὴν ἐκκλησία. Ἔτσι οὔτε τσακωνοῦνται, ποιὸς θὰ πρωτοπάρῃ τὸ παιδί, οὔτε τὸ παιδί κινδυνεύει νὰ τὸ ξεσκίσουν. Ἄλλὰ καὶ ἡ ἐκκλησία κερδίζει ἔτσι χρήματα» (χειρόγρ. σελ. 17).

2) *Δημοτικὰ τραγούδια*: Εἰς τὸν τομέα τοῦτον παρατηρεῖ κανεὶς τὰ ἐπόμενα. Τραγούδια κλέφτικα, μὲ τὰ ὁποῖα εἶναι γεμάτη ἡ ὄρεινὴ Ἄρκαδία, δὲν ὑπάρχουν εἰς τὸν Τυρόν, εἰμὴ μόνον ὅσα ἔχουν μεταφερθῆ ἐκεῖ. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ μὲ ἅλα σχεδὸν τὰ ἄλλα εἶδη ἁσμάτων, διότι καὶ αὐτὰ φέρονται εἰς κοινὴν γλῶσσαν καὶ ὄχι εἰς τσακωνικὴν. Τραγούδια εἰς τὴν τσακωνικὴν διάλεκτον δὲν εὔρον, εἰμὴ μόνον ἓν ἢ δύο νανουρίσματα καὶ τινὰ ἄλλα μικρὰ εἰς μορφήν ἀποσπασματικὴν. Μὲ ἐπληροφόρησαν ὅμως ὅτι παλαιότερα συνηθίζοντο, καὶ ὅτι ἀκόμη καὶ σήμερον λέγονται, μοιρολόγια εἰς τὴν τσακωνικὴν. Προσέθεσαν ὅμως ὅτι, ἐπειδὴ τὰ μοιρολόγια τοῦ εἴδους αὐτοῦ εἶναι κυρίως αὐτοσχέδια, διὰ τοῦτο δὲν φροντίζουν νὰ τὰ ἐνθυμοῦνται ὀλόκληρα. Ἡ παρατήρησις των ὅτι εἶναι αὐτοσχέδια καὶ ὅτι δι' αὐτὸ δὲν τὰ ἐνθυμοῦνται, ἔχω λόγους νὰ νομίζω ὅτι ἐπενοήθη ἢ διὰ νὰ δικαιολογήσῃ τὸ γεγονός ὅτι οἱ πληροφοριοδότηί μου συνέπεσε νὰ μὴ ἐνθυμοῦνται στίχους μοιρολογίων εἰς τὴν τσακωνικὴν, ἢ διότι ὑπέθετον, ὡς ὑπωπτεύθη, ὅτι «δὲν θὰ τοὺς βγῆ σὲ καλό», νὰ ἐπαναλάβουν, χωρὶς τὴν παρουσίαν νεκροῦ, ὀλόκληρον τὸ θλιβερὸν περιεχόμενον ἑνὸς μοιρολογίου. Εἰς τὴν συνειρμικὴν ἀντίληψιν τοῦ λαϊκοῦ ἀνθρώπου, τὸ γεγονός τοῦ θανάτου καὶ τὸ γεγονός ἀκούσματος ἑνὸς μοιρολογίου ἀποτελοῦν δύο στοιχεῖα ἀλληλένδετα. Συνεπῶς ὄχι μόνον ὁ θάνατος προκαλεῖ τὸ μοιρολόγημα, ἀλλὰ καὶ ἀντιστρόφως, ἀκουόμενον ἓνα μοιρολόγι ἴσως ἔχει, κατὰ τὴν αὐτὴν λαϊκὴν λογικὴν, ὡς ἐπακόλουθον καὶ τὴν ἀργὰ ἢ γρήγορα πρόκλησιν ἑνὸς ἀκόμη θανάτου. Ἐξ ἄλλου, ἐκ τοῦ παλαιότερου στρώματος τῆς δημοτικῆς ποιήσεως, δηλ. ἐκ τῶν ἀκριτικῶν καὶ τῶν παραλογῶν, ὄχι μόνον οἱ κάτοικοι γνωρίζουν ὀλίγα τραγούδια, ἀλλὰ καὶ ἐντοπίζουν εἰς τὴν γειτονικὴν των ὄρεινὴν τοποθεσίαν «Παλιόχωραν» ὀλόκληρον τὴν ὑπόθεσιν τὴν ὁποῖαν περιγράφει τὸ ἀκριτικὸν τραγούδι «τοῦ Μικροῦ Βλαχόπουλου» (χειρόγρ. σελ. 8).

Γενικῶς, ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται ὅτι ἡ τσακωνικὴ διάλεκτος πιθανώτατα δὲν ἀνέπτυξεν ἰδίαν λαϊκὴν λογοτεχνικὴν παράδοσιν, ἢ ὅτι ἀνέπτυξε στοιχειώδη μόνον τοιαύτην καὶ εἰς χρόνους παλαιότερους. Ἔχει ὅμως παρατηρηθῆ ὅτι συνέβαινε καὶ εἰς τὴν Τσακωνίαν τὸ φαινόμενον τῆς μεταγλωττίσεως μερικῶν παλαιῶν

δημωδῶν ἰσμάτων ἐκ τῆς κοινῆς Ἑλληνικῆς εἰς τὴν Τσακωνικὴν. Τρία τραγούδια τῆς κατηγορίας αὐτῆς ἤδη ἔχουν δημοσιευθῆ ἡρὸ ἐτῶν ¹.

3) *Χορὸς τσακῶνικος*: Εἶναι πασίγνωστος ὁ λεγόμενος «τσακῶνικος χορὸς», κατὰ τὸν ὁποῖον οἱ χορευταί, χορεύοντες συρτὸν χορὸν, προχωροῦν εἰς σχηματισμούς, οἱ ὅποιοι ἄλλοτε μὲν λαμβάνουν τὴν μορφήν συμπτυσομένων κύκλων, ἄλλοτε δὲ χωροῦντες βουστροφηδὸν προκαλοῦν διάλυσιν τοῦ συμπτυχθέντος κύκλου καὶ ἐξέλιξιν τοῦ χοροῦ πρὸς ἄλλας μορφάς. Εἰς τὸν Τυρὸν ὁ χορὸς οὗτος διακρίνεται μὲ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα εἰς τρεῖς παραλλαγάς: α) ὁ κλειστὸς (= ὁ κλειστός), β) ὁ ἀναταῖστὸς (= ὁ ἀνοικτός) καὶ γ) ἡ τεσσέρα. Γενικῶς, οἱ σχηματισμοὶ καὶ τῶν τριῶν τούτων τύπων εἶναι κατ' ἐξοχὴν ἰδιόρρυθμοὶ καὶ διαφορετικοὶ τῶν λοιπῶν ἀρκαδικῶν χορῶν. Ὅπως ἡ γλῶσσα τῶν κατοίκων ἔρχεται κατ' εὐθεῖαν ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα, οὕτω δὲν ἀποκλείεται νὰ συμβαίῃ ὁμοίως καὶ προκειμένου διὰ τοὺς χοροὺς τῆς Τσακωνίας.

Γενικὴ παρατήρησις, ἡ ὁποία προκύπτει ἐκ τῆς μελέτης τοῦ συγκεντρωθέντος μικροῦ εἰς ποσὸν λαογραφικοῦ ὕλικου, εἶναι: ὅτι, ὅπως περιεσώθη ἡ ἀρχαία δωρικὴ γλῶσσα, οὕτω πρέπει νὰ μὴ ἀποκλείεται καὶ ἡ παράλληλος ἐπιβίωσις ἀρχαϊκῶν δοξασιῶν, ἀναφερομένων εἰς τὸν ψυχικὸν βίον τοῦ λαοῦ. Μονομερῆς ἐπιβίωσις τῆς διαλέκτου θὰ ἦτο φαινόμενον παράδοξον, ἐνῶ ἡ μετ' αὐτῆς παράλληλος διατήρησις ἀρχαϊκῶν στοιχείων βίου εἶναι φυσικὴ.

¹ Τὸ πρῶτον εἶναι τὸ τραγούδι «Πουλᾶκιν εἶχα στὸ κλουβί». Ἡ διασκευή του εἰς τὴν τσακωνικὴν διάλεκτον ἔχει δημοσιευθῆ ἀπὸ τὸν Νικόλαον Πολίτην (*Ἐκλογαί*, 1914, Ἔπιμετρον Β' ἀρ. 8). Τὸ πανελλήνιον πρότυπον εὐρίσκεται ὡς μοιρολόγι εἰς τὸ αὐτὸ βιβλίον τοῦ Ν. Πολίτου (ὑπ' ἀριθ. 204). Δεύτερον παράδειγμα ἀποτελεῖ τὸ ὑπὸ τοῦ Μιχαῆλ Δέφνερ ἀναφερόμενον μοιρολόγι εἰς τσακωνικὴν (βλ. εἰς *Λαογραφ.* τόμ. 7, 1923, σελ. 40). Τοῦτο προέρχεται ἀπὸ ἀντίστοιχον μοιρολόγι, τοῦ ὁποίου ὁ πρῶτος στίχος ἔχει: «Κρῶνε με, μάννα, κρῶνε με, νὰ μὴ μὲ πάρη ὁ Χάρος», τοῦ ὁποίου ἔχουν παραδοθῆ τρεῖς μόνον παραλλαγαί, δύο ἐκ τῆς Ἀρκαδίας καὶ μία ἐκ Μακεδονίας. Ἡ μακεδονικὴ παραλλαγή (*Μακεδονικά*, τόμ. Β', 1941 - 1952, σελ. 393) κατὰ κανόνα δὲν ἔχει τὰ δεύτερα ἡμιστίχια τῶν δεκαπεντασυλλάβων, ἀλλὰ μόνον τὰ πρῶτα καὶ οὕτω παρουσιάζει μορφήν μοιρολογίου ἀπληρτισμένου ἐξ ὀκτασυλλάβων. Ἐκ τῶν δύο ἀρκαδικῶν παραλλαγῶν, ἡ μία (*Λαογρ.* τόμ. 5, σελ. 163, ἀρ. 50) εὐρίσκεται ἐν συμφυρμῇ μὲ στίχους ἐξ ἄλλων τραγουδιῶν, ἐνῶ ἡ ἄλλη παραλλαγή (Λ.Α. 125, σελ. 213-214, ἀρ. CLXX (β')—Βαλτεσινίκος Γορτυνίας) εἶναι ἡ καλύτερα ἐξ ὄλων.

Τρίτον τραγούδι τῆς αὐτῆς κατηγορίας εἶναι τὸ «τοῦ Νεκροῦ Ἀδερφοῦ». Τοῦτο, μεταγλωττισμένον εἰς τσακωνικὴν διάλεκτον, ἀνεῦρε καὶ κατέγραψε τὸ θέρος τοῦ 1875 ὁ Μιχαῆλ Δέφνερ, ὁ ὁποῖος καὶ τὸ ἐδημοσίευσε βραδύτερον (*Λαογρ.* τόμ. 7, 1923, σελ. 37 - 39) ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ Βουρκόακα» (= ὁ βρικόλακας).

**Mission folklorique dans la région de Tyros
(province de Kynouria, Péloponnèse)
du 28 juillet au 8 août 1964**

par Const. Romaios

L'auteur expose les résultats de sa mission folklorique dans la région de Tyros de Kynourie (Péloponnèse) du 28 juillet au 8 août 1964.

Cette région se trouve isolée entre le golfe d'Argolikos et les rochers du mont Parnon. Dans cet arrondissement survit, comme langage vivant, le dialecte tsakonien, lequel, comme on sait, provient directement du dialecte antique dorien. Ainsi, quelqu'un qui entend les indigènes parler leur idiome archaïque dorique, a l'impression d'entendre une langue étrangère et incompréhensible.

Partant du principe qu'avec la langue archaïque ont dû survivre aussi d'autres éléments de la vie populaire l'auteur a recueilli des informations relatives, surtout sur les coutumes du mariage, de la mort et du culte populaire. Il s'intéressa également aux chansons et danses populaires de cette région.

Dans les coutumes matrimoniales, l'auteur a remarqué qu'on observe le feu sacré familial du foyer, tandis que parmi les coutumes funèbres, on conserve jusqu'à ce jour celle qui consiste à enterrer les morts ensemble avec des feuilles d'olivier, coutume que les anciens Spartiates pratiquaient (Plutarque, Lycurgue 27).

En ce qui concerne les chansons populaires, on remarque que dans le dialecte tsakonien, on n'a pas créé de chansons locales, originales, sauf des chants funèbres (mirologues) et des berceuses. Certaines chansons populaires des autres catégories qu'on trouve à Tyros, ont été introduites des provinces avoisinantes du Péloponnèse et ont été adaptées au dialecte tsakonien. Contrairement aux chansons qui sont importées, comme nous venons de le dire, les danses populaires paraissent être de tradition locale, et sont principalement des syrtos. On distingue trois variantes: a) le κλειστός, b) le «ἀναταϊστός» (=ἀνοιχτός), et c) la danse de «Tessera», toujours sur un rythme de syrtos.